

**ZAMONAVIY O'ZBEKISTON MEDIAMAKONIDA MADANIYATLARARO
MULOQOT VA TRANSFORMATSIYA FENOMENI**

Pardayeva Madina Maqsud qizi

Toshkent shahri, Chilonzor tumani

184-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi maslahatchisi

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy O'zbekiston mediamakonida kechayotgan madaniyatlararo muloqot va madaniy transformatsiya jarayoni madaniy gibridlashuv hamda mediaskeyp nazariyalari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Muallif global media oqimlari va milliy madaniy kodlarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga kelayotgan «gibrid ma'naviy maydon» hodisasini o'rganadi. Tadqiqotda raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va konvergent media orqali tarqalayotgan madaniy obrazlarning yosh avlod identikligiga ta'siri, bu jarayonning ijodiy imkoniyatlari va ehtimoliy tahdidlari nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo muloqot, mediamakon, madaniy gibridlashuv, mediaskeyp, transformatsiya, glokallashuv, semiosfera, gibrid identiklik, raqamli media, milliy o'zlik.

Globallashuv jarayoni va raqamli texnologiyalarning shiddatli rivoji zamonaviy dunyoni o'zaro chambarchas bog'liq, chegaralari suyuqlashgan maydonlar tizimiga aylantirdi. A. Appadurayning fikricha, zamonaviy global madaniy oqim bir necha o'zaro kesishuvchi «manzara» - etnoskeyp, texnoskeyp, mediaskeyp va ideoskeyp orqali harakatlanadi¹. Ular ichida aynan mediaskeyp, ya'ni media vositasida tarqaladigan obraz, syujet va ma'nolar oqimi, madaniyatlararo muloqotning asosiy zamonaviy maydoniga aylandi. Shu bois zamonaviy O'zbekiston mediamakonini shunchaki axborot uzatish kanali emas, balki turli madaniy ma'nolar to'qnashadigan, o'zaro tarjima qilinadigan va qayta yaratiladigan dinamik maydon sifatida tushunish zarur.

Bunday tushunish Yu. Lotmanning «semiosfera» konsepsiyasiga hamohangdir. Olimning ta'kidlashicha, madaniyat o'zaro ta'sirlashuvchi belgilar tizimlaridan iborat bo'lib, eng jadal ma'no hosil bo'ladigan joy - turli madaniyatlar chegarasi, ya'ni

¹Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. — P. 33–36.

«tarjima maydoni»dir². Zamonaviy mediamakon aynan shunday chegara vazifasini bajaradi: unda mahalliy an'anaviy qadriyatlar, Sharq madaniy merosi, sobiq sovet davri ko'nikmalari hamda G'arb va Sharqiy Osiyoning global ommaviy madaniyati bir maydonda uchrashadi va yangi ma'nolar tug'iladi.

O'zbekistonda so'nggi o'n yillikdagi ochiqlik siyosati va axborot sohasidagi islohotlar bu jarayonni yanada jadallashtirdi³. Internet va mobil texnologiyalarning ommalashuvi an'anaviy ommaviy axborot vositalarining monopoliyasini yemirib, har bir foydalanuvchini bir vaqtning o'zida ham iste'molchi, ham kontent ishlab chiqaruvchiga aylantirdi. Natijada madaniyatlararo muloqot markazlashgan va bir yo'nalishli holatdan markazsizlashgan, ko'p yo'nalishli va interaktiv holatga o'tdi. Yaponcha anime, koreys musiqiy san'ati, turk teleseriallari yoki Amerika raqamli platformalari mahsulotlari bugun o'zbek foydalanuvchisining ekraniga bir soniyada yetib keladi va uning madaniy tasavvuriga singib boradi.

Ushbu oqimlarning o'zaro ta'siri natijasi bir tomonlama assimilyatsiya emas, balki madaniy gibridlashuvdir. H. Bhabha turli madaniyatlar to'qnashadigan «uchinchi makon» (third space) tushunchasini ilgari surib, aynan shu maydonda na sof mahalliy, na sof begona bo'lgan yangi madaniy shakllar tug'ilishini asoslaydi⁴. M. Kraidida esa gibridlashuvni globallashtirishning eng asosiy madaniy mantig'i sifatida ta'riflaydi⁵. Zamonaviy o'zbek foydalanuvchisi global kontentni qabul qilar ekan, uni o'z milliy tajribasi orqali qayta talqin qiladi va natijada ikkala manbadan ozuqa olgan gibrid ma'noviy maydon vujudga keladi.

Bu jarayonning yaqqol ko'rinishlaridan biri - globallashtirish, ya'ni global shakllarning mahalliylashuvidir. Global media formatlar (tok-shou, riality-shou, videoblog va podkastlar) o'zbek madaniy zamiriga moslashtirilib, milliy koloritga ega yangi mahsulotlarga aylanmoqda⁶. R. Robertson ta'kidlaganidek, globallik va mahalliylik bir-birini inkor etuvchi emas, balki bir-birini taqozo etuvchi jarayonlardir.

²Лотман Ю.М. Семиосфера. — СПб.: Искусство-СПб, 2000. — С. 250–252.

³Каримов А.А. Глобализация в сфере культуры и информации // Трансформация культуры. — Ташкент: Университет, 2019. — Б. 24–31.

⁴Bhabha H.K. The Location of Culture. — London; New York: Routledge, 1994. — P. 53–56.

⁵Kraidy M.M. Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization. — Philadelphia: Temple University Press, 2005. — P. 5.

⁶Robertson R. Globalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity // Global Modernities / eds. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. — London: Sage, 1995. — P. 25–44.

Shu tariqa global janr milliy mazmun bilan to'ldiriladi va o'zbek auditoriyasi uchun tanish, tabiiy shaklga kiradi.

Gibridlashuv til va nutq darajasida ayniqsa yorqin namoyon bo'ladi. Mediamakonda o'zbek, rus va ingliz tillarining birga mavjudligi, lotin va kirill yozuvlarining parallel qo'llanilishi lisoniy madaniyatlararo aloqaning bevosita ko'rinishidir. Ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek yoshlari nutqiga inglizcha va ruscha o'zlashmalarning kirib kelishi, mem madaniyati va qisqa video formatlarining tarqalishi tilda gibridlashuvni kuchaytirmoqda⁷. Bu hodisa bir tomondan til boyligini oshirsa, ikkinchi tomondan ona tilining sofligini saqlash masalasini dolzarblashtiradi.

Madaniyatlararo muloqotning eng chuqur natijasi — identiklikning o'zgarishidir. S. Hall madaniy identiklikni tayyor va o'zgarimas hodisa emas, balki doimiy shakllanib boruvchi jarayon sifatida talqin qiladi⁸. Ushbu qarash zamonaviy o'zbek yoshlariga nisbatan alohida ahamiyat kasb etadi: yosh avlod ekranda namoyish etilayotgan turli madaniy modellarni Sharq oilaviy an'analari, G'arb individualizmi, iste'mol madaniyati o'zaro taqqoslaydi, saralaydi va sintez qilib, o'zining gibrid identikligini shakllantiradi⁹. Bu identiklik ochiq, harakatchan va ko'p qatlamli xususiyatga ega.

Madaniy transformatsiyaning ikki qirrasini ajratish mumkin. Ijobiy qirra milliy madaniyatning zamonaviy media tili orqali yangicha tovlanishi, yosh avlod uchun jozibador shaklga kirishi va xalqaro maydonga chiqishidir. Milliy bayramlarning zamonaviy raqamli estetika bilan taqdim etilishi, an'anaviy hunarmandchilik va oshxona madaniyatining vizual-media formatlarida qayta namoyish etilishi shunday ijodiy sintezning yorqin misollaridir. Salbiy qirra esa madaniy kodlarning yuzakilashuvi, iste'molchilik qadriyatlarining ustuvorlashuvi va ma'naviy o'zlikning yemirilishi xavfidir¹⁰. Milliy o'zlik bilan globallik o'rtasidagi mutanosiblikni saqlash bugungi madaniy siyosatning markaziy masalasiga aylanmoqda.

⁷Абдуазизова Д.А. Ижтимоий тармоқлар ва ёшлар нутқ маданияти // Тил ва жамият. — Тошкент, 2022. — Б. 61–67.

⁸Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference / ed. J. Rutherford. — London: Lawrence & Wishart, 1990. — P. 222–237.

⁹Бекмуродов М. Ёшларнинг маданий ўзлигини шакллантиришда медианинг ўрни // Ижтимоий-гуманитар фанлар ахборотномаси. — 2021. — №3. — Б. 12–19.

¹⁰Йўлдошев Қ. Миллий ўзлик ва глобаллашув: маданий мутаносиблик масаласи. — Тошкент: Маънавият, 2018. — Б. 102–110.

M. Kastels zamonaviy jamiyatda hokimiyat va ma'no aynan kommunikatsiya tarmoqlari orqali ishlab chiqilishini ta'kidlaydi¹¹. Bu esa mediamakonni nafaqat madaniy sintez, balki madaniy raqobat maydoniga ham aylantiradi. Media orqali uzatilayotgan stereotiplar va noxolis talqinlar madaniyatlararo tushunmovchiliklarni kuchaytirishi, nazoratsiz axborot oqimi esa madaniy bir xillashuv (unifikatsiya) va yosh avlodning milliy ildizlardan uzoqlashuvi kabi xatarlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bilan birga, mediamakon O'zbekiston uchun o'z madaniy merosini dunyoga tanitish, «madaniy diplomatiya» va «yumshoq kuch» vositasida xalqaro obro'sini oshirishning misli ko'rilmagan imkoniyatini ham yaratadi¹².

Shu bois davlat va jamiyat oldida turgan asosiy vazifa muloqotni taqiqlash emas, balki uni oqilona boshqarish, milliy kontentni raqobatbardosh qilish va auditoriyaning media savodxonligini oshirishdan iborat¹³. Media savodxonligi bugungi kunda nafaqat pedagogik masala, balki axborot xavfsizligining muhim omili sifatida ham qaralmoqda. Aynan tanqidiy idrok va ijodiy ishtirok ko'nikmasi yosh avlodga global oqimdan qo'rqmasdan, undan ongli tanlov asosida bahramand bo'lish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy O'zbekiston mediamakoni madaniyatlararo muloqotning faol maydoniga aylandi. Bu makonda mahalliy va global madaniy oqimlar uzluksiz o'zaro ta'sirlashib, chuqur transformatsiya jarayonlarini keltirib chiqarmoqda. Ushbu transformatsiyaning mohiyati na sof an'anaviylik, na tanqidsiz globallik, balki milliy o'zlik zahiriga qurilgan ijodiy sintezdir. O'zbekiston uchun eng maqbul yo'l ochiq muloqotdan qo'rqmasdan, o'z madaniy identikligini raqamli davr tili bilan zamonaviylashtirishdir. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu jarayonning empirik o'lchamlari — auditoriya xulq-atvori, kontent tahlili va til dinamikasi asosida chuqurroq o'rganilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Каримов А.А. Глобализация в сфере информации и коммуникации. — Тошкент: Университет, 2019.
2. Ёўлдошев Қ. Миллий ўзлик ва глобализация: маданий муносабатлик масаласи. — Тошкент: Маънавият, 2018.

¹¹Castells M. Communication Power. — Oxford: Oxford University Press, 2009. — P. 54.

¹²Нуриддинов Э. Маданий дипломатия ва «yumshoq kuch» strategiyasi // Xalqaro munosabatlar. — 2020. — №1. — Б. 33–40.

¹³Тўлаганова Г. Медиясаводхонлик — ахборот хавфсизлигининг омили сифатида // Ахборот ва коммуникация. — 2022. — №2. — Б. 27–34.

3. Абдуазизова Д.А. Ижтимоий тармоқлар ва ёшлар нутқ маданияти // Тил ва жамият. — Тошкент, 2022.
4. Лотман Ю.М. Семиосфера. — СПб.: Искусство-СПб, 2000.
5. Appadurai A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
6. Bhabha H.K. The Location of Culture. — London; New York: Routledge, 1994.
7. Kraidy M.M. Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization. — Philadelphia: Temple University Press, 2005.
8. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity // Global Modernities. — London: Sage, 1995.
9. Castells M. Communication Power. — Oxford: Oxford University Press, 2009.